

CONFLICT & VERBINDING

18 Vrede in tijden van egopolitiek

Behoefte aan verbindende verhalen

22 Helden van het verzet

Drie levens, één strijd

24 Het werk van waarheidscommissies

Op zoek naar waarheid en gerechtigheid

28 Verbinding in verzet

Jongeren online en offline

30 De lading van letters

Over woorden en waarden

**34 Van conflict naar verbinding op
stedelijk en gemeentelijk niveau**

Hoe werkt burenbemiddeling?

36 Humanisering van de zorg

De rol van de moreel consulent

40 Lang leve de lach!

Humor verbindt én verdeelt

43 Doordacht

*Een verzameling weetjes en tips:
inspiratie voor de lessen zedenleer*

Vrede in tijden van egopolitiek

Behoefte aan verbindende verhalen

De Griekse filosoof Heraclitus zag strijd niet louter als vernietiging, maar ook als schepping, als een oerkracht die verandering en ontwikkeling mogelijk maakt. Op de foto: *La liberté guidant le peuple*, schilderij van Eugène Delacroix uit 1830

Oorlog en machtsspel lopen als een rode draad door de menselijke geschiedenis. Van een handgemeen in de crèche over wie met de Bumba-auto mag spelen tot een allesvernietigende wereldoorlog, conflict lijkt ons ingebakken. Om onze driften te beteugelen, bedachten we dialoog, rechtspraak en democratie. Maar blijven die overeind in tijden van egopolitiek?

Bert Goossens

Ontwikkeling mogelijk maken

Conflict zit diep in de natuur. In de dierenwereld draait overleven om botsingen over territorium, voedsel en partners. Bij de mens is dat niet fundamenteel anders, alleen veel complexer. We strijden niet alleen om te overleven, maar ook om ideeën, invloed en identiteit. Of vanuit een gezinsperspectief: voor het grootste stuk taart of het tv-scherm.

Toch hoeft conflict niet per definitie negatief te zijn. De Griekse filosoof Heraclitus zag strijd (polemos) als de 'vader van alle dingen': een oerkracht die verandering en ontwikkeling mogelijk maakt. Zonder botsing geen beweging, zonder spanning geen harmonie. Strijd is bij hem niet louter vernietiging, maar ook schepping. Zoals een boog spanning nodig heeft om een pijl te kunnen schieten, zo heeft vooruitgang wrijving nodig.

Ook vandaag is conflict niet alleen destructief. Zonder wrijving geen democratie en zonder botsende ideeën geen wetenschap. De emancipatie van vrouwen, de burgerrechtenbeweging of de ontkerkelijking waren pas mogelijk doordat mensen de gevestigde orde uitdaagden. Het is een illusie te denken dat dat proces alleen rationeel verloopt. Ratio en emotie zijn onafscheidelijk: in de crèche, op de werkvloer, aan de universiteit én in de wereldpolitiek. Een goed conflict vraagt om evenwicht, tussen luisteren en spreken, tussen standvastigheid en begrip.

Een vreedevolle samenleving

Niet elke denker keek zo hoopvol naar conflict. De Britse filosoof Thomas Hobbes beschreef de natuurtoestand van de mens als een oorlog van allen tegen allen. Onze drang naar macht en zelfbehoud leidt volgens hem tot chaos, tenzij een sterk gezag de orde bewaakt - zoals hij uiteenzet in zijn bekende werk *Leviathan*. Waar Heraclitus strijd als motor van groei beschouwde, zag Hobbes die als bedreiging. Daarom is er behoefte aan autoriteit en strikte afspraken. Zijn denken vormde mee de basis van de moderne staat: een sociaal contract waarin individuen een deel van hun vrijheid afstaan in ruil voor veiligheid en stabiliteit.

Andere denkers gaven dat contract een positievere invulling. John Locke zag het als een fundamentele bescherming van

onze natuurlijke rechten. Jean-Jacques Rousseau begreep het als een vorm van zelfbestuur: door samen wetten te maken, gehoorzaam je alleen aan jezelf.

Tegenover conflict staat samenwerking. Binnen een samenleving kan vrede alleen bestaan als burgers zich gebonden weten door gedeelde regels, waarden en wederzijds vertrouwen. De staat wordt dan meer dan een ordehandhaver: hij belichaamt de gemeenschappelijke wil om vreedzaam samen te

leven. Vrede veronderstelt dus niet alleen de afwezigheid van geweld, maar ook het bestaan van instellingen die rechtvaardigheid garanderen en machtsmisbruik inperken.

In die zin is de vreedvolle samenleving een voortdurende oefening in evenwicht: tussen vrijheid en orde, tussen individu en gemeenschap, tussen eigenbelang en algemeen belang. Maar de staat kan ook als agressor optreden. Hij kan mensen verbinden in een strijd tegen minderheden of tegen een andere

Volgens de Britse filosoof Thomas Hobbes leidt de menselijke drang naar macht en zelfbehoud tot chaos, tenzij een sterk gezag de orde bewaakt. Op de foto: *Leviathan*, boek van Thomas Hobbes uit 1651, met een ets van Abraham Bosse op de cover

Vandaag leven we in een multipolaire wereld waarin geopolitieke machtsblokken en regionale grootmachten hun belangen scherp bewaken. Op de foto: de Indiase minister-president Narendra Modi, de Russische president Vladimir Poetin en de Chinese president Xi Jinping

mogendheid. Het streven naar verbondenheid kan dus ook omslaan in eng nationalisme, waarbij de ander wordt ontmenselijkt.

Naar de eeuwige vrede?

In 1795 schreef de Duitse filosoof Immanuel Kant zijn kleine, maar invloedrijke essay *Zum ewigen Frieden*. Daarin formuleerde hij drie voorwaarden voor duurzame vrede. Staten moesten republikeins georganiseerd zijn, met burgerinspraak, zodat oorlog niet lichtzinnig wordt goedgekeurd. Ze moesten zich verbinden in een federatie van vrije staten. En ze moesten een kosmopolitisch recht ontwikkelen dat elk individu als wereldburger erkent. Kant zag vrede niet als de afwezigheid van oorlog, maar als een actief systeem van recht en samenwerking. Een revolutionaire gedachte die de basis legde voor internationale samenwerking. De geschiedenis lijkt die hoop soms te bevestigen, soms te ontcrachten. De mensheid schrijdt zelden rechtlijnig vooruit: ze beweegt in cycli van hoop en tegenslag, van groei en terugval.

De Verlichting, met denkers als Locke, Rousseau en Kant, legde de basis voor democratie, vrijheid en sociale rechten. Na de verwoesting van de Tweede Wereldoorlog, inmiddels tachtig jaar geleden, kwamen de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en de Verenigde

Naties tot stand. Die structuren moesten machtszucht inperken en samenwerking stimuleren. Tijdens de Koude Oorlog zorgde de angst voor wederzijdse vernietiging voor een duister soort stabiliteit. En toen in 1989 de Berlijnse Muur viel, leek het even alsof Kants droom van eeuwige vrede eindelijk werkelijkheid werd.

Egopolitiek in geopolitieke tijden

De populaire fantasysereeks *Game of Thrones* van George R.R. Martin draait in wezen rond één vraag: wie zal over de Zeven Koninkrijken van Westeros heersen? Achter de magie en de draken schuilt een spel van intriges, wankel allianties en verraad. Idealen worden zelden beloond, macht des te meer. Precies dat maakt het verhaal zo herkenbaar. Hoewel het zich in een fictieve wereld afspeelt, houdt het ons een scherpe spiegel voor. Ook vandaag lijkt egopolitiek de bovenhand op het algemene belang te nemen.

Net als in *Game of Thrones* doen de persoonlijkheden en onderlinge relaties binnen de politieke klasse ertoe. Leaders als Trump, Poetin, Erdoğan, Xi en Netanyahu - respectievelijk president van de Verenigde Staten, Rusland, Turkije, China en premier van Israël - klampen zich vast aan de macht om hun reputatie en nalatenschap te bewaken. Hun persoonlijke glorie wordt vereenzelvigd met

die van hun natie. In essentie verschilt dat niet veel van de absolute vorsten uit het ancien régime. Hun karakter en ijdelheid bepalen mee de wereldorde. Precies daar ligt een gevaarlijk democratisch deficit.

Ook dicht bij huis zien we diezelfde evolutie, nauw verbonden met de vertwijfeling van de politiek. In plaats van doordachte standpunten of genuanceerde debatten draait het vaker om snelle meningen en slogans. Dialoog en overleg moeten wijken voor het beeld van de 'doortastende beslissing'. Het maatschappelijke middenveld verliest daarbij zijn verbindingskracht, terwijl polarisering de toon zet.

Egopolitiek lijkt de klassieke geopolitieke wetten die uitgaan van eigenbelang nog te versterken. We leven vandaag in een multipolaire wereld waarin machtsblokken als de Verenigde Staten, China, Rusland, Europa en regionale grootmachten zoals India, Brazilië en Turkije hun belangen scherp bewaken. Realpolitiek is de voertaal: pragmatische deals, tijdelijke bondgenootschappen en soms brute machtspolitiek. Internationale instellingen als de VN of de Wereldhandelsorganisatie lijken steeds minder vat te hebben op grootmachten die hun nationale soevereiniteit boven alles plaatsen. Handel wordt steeds minder begrepen als een middel om elkaar te versterken en banden te smeden, maar wordt ingezet als wapen.

Het is belangrijk voor ogen te houden dat wereldpolitiek niet alleen een strijd tussen ego's en belangen is, maar ook tussen waarden: humanisme en democratie staan lijnrecht tegenover extremisme en een autocratisch samenlevingsmodel

Een weerbare democratie

Is er nog hoop voor Kants universeel humanisme? Op het Europese continent verliest het idee van een gedeeld project, gebouwd op solidariteit en mensenrechten, aan kracht. Steeds vaker moeten verworven rechten wijken voor veiligheid of economische belangen. Wat enige tijd geleden als extremistisch gedachtegoed werd gezien, maakt nu deel uit van het betoog van het politieke centrum.

Nationale belangen primeren, budgetten voor ontwikkelingssamenwerking krimpen, internationale verdragen worden openlijk in vraag gesteld. De Europese droom dat handel en zachte diplomatie vrede garanderen, spatte uiteen met de inval van Rusland in Oekraïne. Pacifisme is een randverschijnsel geworden en defensiebudgetten stijgen met enkele procentpunten, terwijl er wordt bespaard op de sociale zekerheid.

Grootmachten als Rusland en China beschouwen mensenrechten, die een basis voor vreedzaam samenleven vormen, al langer als westerse constructies die met hun soevereiniteit botsen. Ook de democratie in de Verenigde Staten wankelt. President Trump en zijn gevolg hebben aangetoond hoe snel onfeitelijke woorden kunnen uitgroeien tot daden die het fundament van de rechtsstaat ondermijnen.

Mensenrechten moeten plaatsmaken voor 'deals'.

Dat terwijl de mondiale uitdagingen van vandaag zoals klimaat, ongelijkheid en artificiële intelligentie vragen om Kants kosmopolitische blik. Wie vrede wil bewaren en vooruitgang wil bekomen, moet niet terugplooiën achter grenzen, maar opnieuw durven denken in termen van mensheid.

Het is belangrijk voor ogen te houden dat de wereldpolitiek niet alleen een strijd tussen ego's en belangen is, maar ook tussen waarden. Humanisme en democratie staan lijnrecht tegenover extremisme en een autocratisch samenlevingsmodel. Dat humanisme moet strijdbaar zijn: niet met geweld, maar wel met overtuiging, protest en actie.

Iedereen draagt daarin verantwoordelijkheid. De Duits-Amerikaanse filosofe Hannah Arendt wees al op de 'banaliteit van het kwaad': ontsporingen ontstaan niet alleen door fanatieke leiders, maar ook door volgzaamheid en gelatenheid van gewone mensen. Vandaag zien we die banaliteit in de normalisering van online haat, desinformatie en politieke apathie. Het kwaad gedijt bij onverschilligheid. Een democratie die alleen toekijkt, capituleert langzaam van binnenuit.

Behoeftte aan verbinding

Duurzame vrede ontstaat niet door ver-

trouwen in autoritaire leiders te stellen, maar door de moed om aan rechtsstatelijke principes vast te houden en kordaat in te grijpen wanneer die bedreigd worden.

Progressieve stemmen kunnen op dat vlak nog nauwer samenwerken. Te vaak lijken progressieve politieke partijen vooral elkaar te bevechten voor hetzelfde kiezersprofiel en zo elkaar te verzwakken, in plaats van samen een geloofwaardig alternatief voor een inmiddels dominant conservatief gedachtegoed te vormen.

Zoals filosofe Tinneke Beeckman opmerkt, hebben we in onze individualistische democratieën behoefte aan nieuwe verbindende verhalen: positieve narratieven die vrijheid opnieuw aan verantwoordelijkheid en engagement koppelen. Vrede vraagt niet alleen politieke wil, maar ook morele verbeelding: het vermogen om voorbij het eigenbelang te denken en te geloven in een verhaal van redelijkheid en menselijkheid. In dat streven is het vrijzinnig humanisme een gedeelde basis, een waardenkader dat burgers en organisaties samenbrengt.

Zolang er mensen zijn, zal er conflict zijn. Maar zolang er rede is, kan er ook vrede zijn.

Helden van het verzet

Drie levens, één strijd

De Tweede Wereldoorlog was niet alleen een strijd tussen legers, maar ook een strijd van gewone mensen die buitengewone moed toonden: de verhalen van die verzetshelden herinneren ons eraan dat vrijheid en democratie nooit vanzelfsprekend zijn

V

erzetscafés zijn ontmoetingsavonden waar inspirerende verhalen van gewone mensen die zich tijdens de Tweede Wereldoorlog tegen de nazistische bezetter verzetten, tot leven komen.

Drie sprekers, vaak familieleden, delen de verhalen van die verzetshelden. Het doel van die persoonlijke getuigenissen? De moed, vastberadenheid en opoffering van die mensen levend houden en ons bewustzijn van vrijheid versterken. We zijn te gast op zo'n verzetscafé in Ronse.

Dimitri De Smet

Verzetscafés zijn een initiatief van Helden van het verzet vzw. De vertelavonden zijn er voor iedereen, jong en oud, die wil leren, luisteren en reflecteren over een cruciale periode in onze geschiedenis. De Tweede Wereldoorlog was niet alleen een strijd tussen legers, maar ook een strijd van gewone mensen die buitengewone moed toonden. Ook in Ronse kozen velen ervoor om niet voor de bezetter te buigen. Drie van die verzetshelden - Maurice Bouchez, Maurice Vandeveld en Roger Vanwijmeersch - belichamen die stille vastberadenheid. Hun verhalen komen tot leven tijdens het verzetscafé in Ronse.

Maurice Bouchez, de jongeman met geheime inlichtingen

Maurice Bouchez groeide op in een patriotisch gezin. Zijn vader had tijdens de Eerste Wereldoorlog als oorlogsvrijwilliger aan de IJzer gevochten en gaf die geest van verzet door. Toen de bezetting in 1940 begon, was Maurice nog maar zestien, maar hij hielp al onderduikers en werkte mee aan het clandestiene netwerk van de Belgische Nationale Beweging (BNB). Samen met kameraden richtte hij een fotolaboratorium in om Duitse documenten te fotograferen en naar Engeland te smokkelen. Hij reconstrueerde plannen van vliegvelden, tekende plattegronden van radarinstallaties en nam alle risico's die spionage met zich meebracht. "Het enige dat ons nog ontbrak, was een balg met een lens", schreef hij, een detail dat toont hoe inventief ze moesten zijn. Elke stap was gevaarlijk - een verkeerde blik, een onverwachte controle - en het werk kon hen het leven kosten.

Op 24 april 1944 sloeg het noodlot toe. Maurice werd door de Feldgendarmarie gearresteerd en belandde in de Gentse gevangenis, daarna in het concentratiekamp Buchenwald en later in het kamp Mittelbau-Dora. Daar vierde hij zijn twintigste verjaardag, ver weg van huis, in een wereld van dwangarbeid en ontbering. Eind oktober bood men hem de vrijheid aan in ruil voor dienst bij de Wehrmacht - hij weigerde. "Ik kon niet tekenen", schreef hij. "Vrijheid in ruil voor verraad was geen vrijheid." Na een dodenmars kwam hij in het kamp Bergen-Belsen terecht, waar hij op 15 april 1945 door Britse troepen werd bevrijd. Op 29 april

keerde hij terug naar Ronse, getekend maar niet gebroken. "De moeilijkheid was om uit te leggen wat eigenlijk onvoorstelbaar was", noteerde hij later. "Hoe vertel je thuis wat niet te vertellen valt? Hoe leg je uit wat honger, angst en vernedering met een mens doen?"

Maurice Vandeveld, de bankbediende die vertrouwensman werd

Maurice Vandeveld, geboren in 1906, was geen officieel lid van een verzetsgroep, maar zijn rol was cruciaal. Als gevolmachtigde bij de Kredietbank in Ronse werd hij een vertrouwenspersoon voor burgers die geld naar onderduikers wilden doorsluizen. Hij verspreidde sluikpers, *Ronse Vrij - Renaix Libre*, en hielp mensen ook aan voedselbonnen. Zijn netwerk bestond uit verzetslieden zoals René Dubois, die de oorlog niet overleefde. Vaak gebeurde alles in stilte: een ontmoeting tijdens een voetbalmatch, een kort gesprek bij een villa, een discreet pakketje met vlugschriften. Het verzet was niet altijd spectaculair, soms was het gewoon een handdruk, een envelop, een blik van verstandhouding.

In 1944 werd Maurice gearresteerd en via Gent naar Buchenwald gedeporteerd. Later belandde hij op een transport naar Bergen-Belsen, waar hij de ontberingen van het kamp doorstond. Zijn familie wist nauwelijks wat er gebeurde; zelfs een smeekbede bij oorlogsburgemeester Leo Vindevogel leverde niets op. "Hij zit goed waar hij zit", was het kille antwoord. Vandeveld overleefde, maar de littekens van die periode bleven. Hij keerde terug naar een stad die zwaar onder collaboratie en verraad had geleden, een stad waar stilte soms luider klonk dan woorden. Hoeveel nachten heeft hij wakker gelegen, denkend aan alle vrienden die niet terugkeerden?

Roger Vanwijmeersch, de man die niet boog

Roger Vanwijmeersch, geboren in 1918, kende een moeilijke jeugd en dat tekende zijn karakter. Na zijn legerdienst in 1940 keerde hij huiswaarts met een *Entlassungsschein*. Toen in 1942 de verplichte tewerkstelling in Duitsland dreigde, koos hij voor het verzet. Hij dook onder in Ellezelles, kreeg een vals paspoort en werd actief in de Franse verzetsbeweging Maquis. Met zijn Saroléa-

motorfiets voerde hij allerlei opdrachten uit, van sabotage tot gewapende acties. Hij nam deel aan spectaculaire operaties: het saboteren van een locomotief, het uitschakelen van Gestapo-agenten en het onbruikbaar maken van tunnels. Elke actie bracht het risico van verraad en dood met zich mee, maar Roger bleef doorgaan. "Moed is niet altijd luid", zei hij later. "Soms is moed gewoon blijven rechtstaan."

Hij was erkend als gewapend weerstander en bleef tot het einde van de oorlog actief. Zijn verhaal leert ons dat vrijheid soms met één simpele daad begint: weigeren te buigen. Niet om de eer, niet om de glorie, maar omdat het juiste moest gebeuren. Hij wist dat elke dag zijn laatste kon zijn en toch koos hij ervoor om niet weg te kijken. Ook Roger worstelde zijn leven lang met de trauma's die de oorlog met zich meebracht.

Verhalen die blijven tellen

Maurice Bouchez, Maurice Vandeveld en Roger Vanwijmeersch waren geen hooggeplaatsten of geprivilegieerden. Het waren gewone mensen die buitengewone keuzes maakten. Hun verhalen herinneren ons eraan dat vrijheid en democratie nooit vanzelfsprekend zijn. Ze zijn gebouwd op offers, stil verzet en de kracht om nee te zeggen, zelfs als de prijs de allerhoogste is.

Laten we hun namen blijven noemen, hun verhalen blijven doorgeven. Want wie zich het verleden herinnert, kan de vrijheid die we vandaag hebben naar waarde schatten.

Het werk van waarheidscommissies

Op zoek naar waarheid en gerechtigheid

© Astrid Sirai / Shutterstock.com

Argentijnen komen op straat in Buenos Aires om informatie te eisen over de *desaparecidos*, duizenden mensen die spoorloos verdwenen onder de Argentijnse dictatuur en nooit meer werden teruggezien

H

oe ga je als land om met je eigen gewelddadige verleden zoals een burgeroorlog, een dictatuur of de onderdrukking van een bevolkingsgroep?

Vaak wordt er voor de oprichting van een waarheidscommissie gekozen. Zo'n door de overheid of het parlement ingestelde commissie doet, vooral in een periode van transitie, onderzoek naar schendingen van mensenrechten uit het verleden en brengt daarover een publiek rapport uit. Hieronder gaan we dieper in op wat waarheidscommissies precies zijn en hoe ze worden ingezet.

Dietlinde Wouters

Onder de dictatuur in Chili borduurden vrouwen dit soort *arpilleras* met taferelen uit het dagelijkse leven: op die manier documenteerden de vrouwen de politieke onderdrukking en het verzet in hun land, en schreven ze mee aan de collectieve herinnering

© Javier Perugachi / Collectie Irma Prado Pizarro

Wat zijn waarheidscommissies?

De eerste waarheidscommissies zoals die in Argentinië, Chili en Zuid-Afrika werden opgericht in de periode vlak nadat die landen uit een intern conflict kwamen. De commissies werden ingezet om in brede zin onderzoek naar dat conflict te doen. De politieke overgangsfase waarin een land op zoek gaat naar een manier om met een recent gewelddadig verleden om te gaan, wordt in de vakliteratuur ook wel *transitional justice* genoemd. In die context zijn waarheidscommissies maar een van de vele mechanismen om met het verleden aan de slag te gaan en vallen ze onder de bredere noemer van speciale onderzoekseenheden.

Sinds de eerste waarheidscommissies in de jaren tachtig van de vorige eeuw hebben er een vijftigtal commissies bestaan. Ook al worden die commissies in uiteenlopende contexten opgericht en zijn ze heel verschillend, enkele belangrijke eigenschappen gelden voor hen allemaal. Zo worden ze opgericht door de staat, maar is het tegelijkertijd heel belangrijk dat zij hun werk op een objectieve manier en dus onafhankelijk van die staat kunnen uitvoeren. Tijdens hun onderzoek ligt de focus eerder op de slachtoffers dan op de daders. De bedoeling is om slachtoffers als zodanig te erkennen en om nabestaanden correcte informatie te geven in de hoop dat dat helend kan werken.

De commissieleden overstijgen in hun onder-

zoek het niveau van losstaande feiten en individuele casussen, en gaan in brede zin op zoek naar oorzaken en patronen van het geweld. Ze formuleren daarnaast ook aanbevelingen, bijvoorbeeld over hoe men in de toekomst aan gerechtigheid kan werken of (nabestaanden van) slachtoffers voor het geleden leed kan compenseren. Tot slot zijn waarheidscommissies steeds van tijdelijke aard en is het beoogde eindresultaat de publicatie van een rapport.

Ook al hebben ze heel wat gemeenschappelijke eigenschappen, de sterkte van waarheidscommissies is ook net dat het een flexibel mechanisme is dat aan de (politieke) context kan worden aangepast. Laten we enkele specifieke toepassingen bekijken.

Justicia en verdad in Argentinië

De Argentijnse waarheidscommissie wordt vaak als een van de eerste echte waarheidscommissies gezien. De commissie werd opgericht vlak na de Argentijnse dictatuur (1976-1983), een gevaarlijke periode voor iedereen die kritisch naar het regime keek. Duizenden mensen werden van straat geplukt of uit hun huizen ontvoerd en belandden nadien in een clandestien netwerk van gevangenschap. Pogingen van vrienden en familieleden om bij officiële instanties informatie te verkrijgen, waren tevergeefs. Waar zijn ze? Zijn ze nog in leven? Die vragen bleven onbeantwoord en vele slachtoffers werden nooit meer teruggezien. Ze zouden daarom

de naam *desaparecidos* krijgen, want het enige dat men kon zeggen was dat ze verdwenen of vermist waren.

Bij de start van de nieuwe democratie vroeg het Argentijnse volk om *verdad* en *justicia*: waarheid en gerechtigheid. Het was echter snel duidelijk dat de militairen nog steeds veel macht hadden. Meteen met rechtszaken beginnen, zou daarom tot nieuwe politieke spanningen leiden. Een waarheidscommissie oprichten om de verdwijningen te onderzoeken, leek echter wel een eerste veilige stap. Rechtszaken zouden daarna wel volgen.

Het werk van de Argentijnse waarheidscommissie (Comisión Nacional sobre la Desaparición de Personas, of CONADEP) resulteerde in 1984 in een kort rapport, *Nunca Más* (*Nooit meer opnieuw*), bestemd voor het brede publiek. Daarnaast stelde de commissie ook een uitgebreid document samen, met confidentiële informatie bestemd voor het gerecht. Dat document kon worden gebruikt om gerechtelijke stappen te zetten. Kort nadien, in 1985, werden de juntaleiders inderdaad veroordeeld, maar jammer genoeg bleef het daar ook bij. Politieke druk leidde in 1986 en 1987 tot amnestiewetten die ervoor zorgden dat er voorlopig geen verdere veroordelingen zouden plaatsvinden. Geen *justicia* dus. Dat was natuurlijk een grote teleurstelling voor de nabestaanden. Pas jaren later, in 2006, zou men de rechtszaken opnieuw opstarten.

Waarheid als vorm van gerechtigheid

Dat gerechtigheid in de vorm van rechtszaken in Argentinië zo moeilijk was geweest, inspireerde andere waarheidscommissies om het anders aan te pakken. Door 'waarheid' of informatie te bekomen en te verspreiden, hoopte men om via het werk van de commissie zelf al enige gerechtigheid te verkrijgen. In Chili was het duidelijk dat de misdaden onder de dictatuur van Pinochet ook niet meteen berecht zouden worden. De Chileense waarheids- en verzoeningscommissie (1990-1991) besliste daarom om extra aandacht aan de overleden slachtoffers te schenken door hun casussen een voor een kort in het eindrapport te bespreken.

Om even te vergelijken, in Argentinië had men alleen een lijst met namen opgesteld en was men niet dieper op extra details ingegaan. Toch waren vele nabestaanden in Chili niet tevreden. Alleen de overleden slachtoffers werden besproken, terwijl vele anderen de politieke gevangenschap en foltering wel overleefden en natuurlijk ook slachtoffer van het regime waren. Dat leidde in 2011, twintig jaar na de eerste commissie, tot een tweede waarheidscommissie met een nieuw rapport.

Andere commissies gingen met dezelfde

bezorgdheid op een andere manier aan de slag. In El Salvador koos men er bijvoorbeeld heel bewust voor om de namen van de oorlogsmisdadigers van de burgeroorlog op te nemen in het commissierapport dat in 1993 werd gepubliceerd. Dat de daders bij naam werden genoemd, zag men als een minimale vorm van gerechtigheid in een context waar berechten weer moeilijk zou blijken te zijn.

De Zuid-Afrikaanse waarheids- en verzoeningscommissie werd in 1990 opgericht om onderzoek te doen naar de misdaden die tijdens het apartheidsregime plaatsvonden. Haar aanpak was vernieuwend. De commissie verzamelde namelijk niet alleen getuigenissen van slachtoffers, maar betrok ook daders bij het proces en stimuleerde hen om informatie te delen. Ze trof een speciale amnestieregeling waarbij daders onder bepaalde omstandigheden amnestie konden verkrijgen in ruil voor informatie of 'waarheid'. Berechten was nadien natuurlijk niet meer mogelijk, maar het was wel een manier om de nabestaanden informatie te geven.

Als we naar die verschillende contexten kijken, merken we meteen dat gerechtigheid een belangrijk maar ook gevoelig thema is

zo vlak na een conflict. Zijn gerechtelijke veroordelingen nodig om gerechtigheid te bekomen? Kan het delen van informatie over de slachtoffers of de namen van de daders eventueel ook voor (een minimale vorm van) gerechtigheid zorgen? Wie beslist welke stappen men zet? Zijn dat de politici? Hebben slachtoffers en hun nabestaanden iets te zeggen? Beslist de hele samenleving? En hoe dan? Vragen die in politieke overgangperiodes opkomen, maar waar geen sluitend antwoord op bestaat ...

Wat met verzoening?

Omdat gerechtigheid in haar juridische vorm vaak zo moeilijk ligt, wordt de nadruk in het postconflictdiscours ook vaker naar *reconciliation* of nationale verzoening verschoven. De Chileense waarheidscommissie was de eerste die het woord 'verzoening' in haar naam opnam (Comisión Nacional de Verdad y Reconciliación). Het was echter pas bij de Zuid-Afrikaanse Truth and Reconciliation Commission (TRC) dat het doel om te verzoenen, zowel op nationaal als op individueel niveau, zo duidelijk merkbaar was in het opzet en de werking van een commissie.

De Zuid-Afrikaanse commissie was namelijk

In Canada wappert de 'Every Child Matters'-vlag ter nagedachtenis aan de tienduizenden inheemse kinderen die bij hun ouders werden weggehaald en naar *residential schools* werden gestuurd, waar ze vreselijk werden behandeld op zowel mentaal als fysiek vlak

Signalisatie en ingangen uit de periode van het apartheidsregime in Zuid-Afrika, ter illustratie aan het Apartheid Museum in Johannesburg dat de twintigste-eeuwse geschiedenis van het land en het systeem van rassensegregatie in beeld brengt

© Finn Stock / Shutterstock.com

de eerste die naast het afnemen van individuele verklaringen achter gesloten deuren ook openbare zittingen organiseerde. Die zittingen werden uitvoerig opgevolgd en besproken in de media en zelfs regelmatig live op de nationale radio en tv uitgezonden. De hele Zuid-Afrikaanse bevolking werd op die manier uitgenodigd om het proces mee te volgen, met de hoop dat het nationale verzoening in de hand zou werken. Zoals reeds aangehaald, werden niet alleen slachtoffers, maar ook daders aan het woord gelaten. Het samenbrengen van slachtoffers en daders liep natuurlijk niet altijd vlekkeloos. De voorzitter van de commissie was aartsbisschop Desmond Tutu en de kritiek werd geformuleerd dat zijn katholieke invloeden te merken waren en dat hij vaak net iets te hard op vergiffenis en verzoening aanstuurde.

Het expliciete doel om te verzoenen roept wel wat vragen op. Verzoening is een vrijwillig proces en kan niet worden afgedwongen. Kan je dan wel aansturen op verzoening? De link tussen waarheid en verzoening bleek bovendien niet zo eenvoudig te zijn als vaak in de Zuid-Afrikaanse commissie werd voorgesteld. Het is niet omdat een dader informatie deelt en berouw toont dat dat sowieso tot vergiffenis of verzoening leidt. Ook zijn verzoening op individueel niveau en op nationaal niveau heel verschillend van elkaar en brengen ze elkaar niet

noodzakelijk voort. Wanneer bereik je trouwens verzoening op het niveau van een samenleving? Kan je dat meten?

Kijken naar een ver verleden

Aanvankelijk werden waarheidscommissies vlak na het interne conflict opgericht, maar de laatste decennia worden ze ook ingezet om terug te kijken op gebeurtenissen uit een verder verleden. Zo richtte men in Canada in 2008 een waarheids- en verzoeningscommissie op om onderzoek te doen naar de Canadese *residential schools*, waar inheemse kinderen vanaf de late negentiende eeuw naartoe werden gestuurd. Die scholen, opgericht door de voormalige minister-president John Alexander Macdonald, hadden als doel 'de indiaan uit het kind te halen'. De kinderen werden op jonge leeftijd bij hun ouders weggehaald en mochten amper contact met hen houden. Ze werden er vreselijk behandeld op zowel mentaal als fysiek vlak. Van de 150.000 kinderen zouden er zowat 7.000 hun verblijf op zo'n residentiële school niet overleven.

De commissie vatte een historisch onderzoek aan naar wat er op de scholen gebeurde, maar besteedde ook veel aandacht aan de impact die een verblijf op die scholen nadien nog op de leerlingen en hun families had. Het rapport ziet de organisatie van die residentiële scholen als een onderdeel van een culturele genocide. Het zette

in op de vernietiging van de structuren en gewoonten die een groep in staat stellen als groep te blijven bestaan.

Gelijkaardige commissies werden later ook opgericht in Noorwegen (2018-2023), Finland (2021-2025) en Zweden (2022-2025), maar dan om onderzoek te doen naar het onrecht ten aanzien van de Samen, een Scandinavisch inheems volk, tijdens de periode van 1850 tot ver in de twintigste eeuw.

Wanneer waarheidscommissies zich buigen over een conflict of misdaden die verder in het verleden liggen, verloopt het onderzoek natuurlijk anders. Vele getuigen zijn gestorven of bewijsmateriaal is ondertussen verloren gegaan. Maar dat neemt niet weg dat onderzoek nog steeds mogelijk en heel belangrijk is. Het gaat niet over de details, maar om de erkenning van wat er gebeurde. Dat is van groot belang voor de rechtstreekse nabestaanden, maar ook in bredere zin voor de inheemse bevolkingsgroep waartoe zij behoren en voor de samenleving in het algemeen.

De geschiedenis toont dat waarheidscommissies een flexibel mechanisme zijn dat eenvoudig aan verschillende (politieke) contexten kan worden aangepast. De toepassingen van het mechanisme zijn in ieder geval zeker nog niet uitgeput.

Verbinding in verzet

Jongeren online en offline

Op zondag 15 juni 2025 verzamelden minstens 75.000 mensen in Brussel om deel te nemen aan de protestmars tegen het Israëlische geweld in Gaza: op die manier trokken de aanwezigen een symbolische rode lijn tegen de genocide op de Palestijnen

A

Is twintiger hoor ik het maar al te vaak: ‘de jeugd’ is niet bijzonder geïnteresseerd in haar omgeving. Mijn ogen rollen bijna uit hun kassen wanneer iemand weer eens aanhaalt dat we ‘onze aandachtsspanne vernield hebben’ en ‘alleen op ons kleine scherm leven’. Een grote groep jongeren is meer geïnformeerd dan ooit en vooral meer geëngageerd. ‘De jeugd van tegenwoordig’ is luid en laat zich samen horen.

Lupé Van Rijmenant

Oproep tot protest

Zondag 15 juni 2025 was een zonnige dag - zo eentje waarop je het liefst van al in je luie tuinstoel je examensamenvattingen nog eens doorneemt of als je meer geluk hebt met een aperitief op het terras van je favoriete café gaat zitten. Het was alleszins geen dag waarop je graag als sardientjes in een blik in een overvolle trein naar Brussel-Noord zou willen pendelen.

Het begon allemaal bij 'ons kleine scherm'. Een paar weken eerder werd via sociale media aangekondigd dat er op 15 juni een nationaal protest zou plaatsvinden. In die oproep vroegen de verschillende organisatoren uit het middenveld om die dag massaal - en in het rood gekleed - naar Brussel af te zakken. We zouden samen, als een menselijke ketting, de rode lijn tegen het geweld in Gaza trekken.

Het nieuws van het aankomende protest verspreidde zich off- en online als een lopend vuurtje. Vrienden deelden het via Instagramstories, influencers en mediapersoonlijkheden maakten TikToks om hun aanwezigheid te bevestigen en de eerste WhatsAppgroepjes werden aangemaakt. Berichtjes stroomden binnen: "Ga jij?", "Heb jij toevallig nog iets roods in je kast liggen?", maar vooral "Zullen we samen gaan?" of "Welke trein nemen we?" We bereidden ons massaal voor om uit ons kot te komen.

Rode draad

Cafébazen klagen over een lagere opkomst op uitgaansavonden en last minute niet komen opdagen op een event leek nog nooit zo gangbaar, maar die zondagmiddag zaten de treinen naar Brussel afgeladen vol met jonge gezichten. Hoewel we graag klagen over het openbaar vervoer, zat niemand echt met tegenzin dicht op elkaar gepakt, noch werd er gezocht bij stilstand.

Meer zelfs, met onze vrienden ergens verloren in een andere wagon, babbelden we tegen onbekenden en namen we de tijd om te vragen hoe zij hier beland waren. "We konden niet anders", "We moesten iets doen." De rode draad daarbij? "We willen samen een boodschap brengen." Of zoals Zwangere Guy het voor de aftrap van deze eerste mars bezong: "Tout seul, on va toujours plus vite. Mais ensemble, on va beaucoup plus loin."

Verenigen tegen onrecht

Vergis je niet, het ging hier niet om een eenmalige gebeurtenis. De hele zomer door verzamelden jongeren op verschillende plekken om zich samen te verzetten tegen de genocide op de Palestijnen. We gingen er misschien niet altijd naartoe met als hoofddoel om te protesteren - vaak ging het gewoon ook om 'de zomer' of 'het jong zijn' te vieren - maar overal verenigden we ons op de een of andere manier tegen het onrecht dat telkens weer, dag in dag uit, als pop-upmelding op ons kleine scherm verscheen.

De visibiliteit van het verzet varieerde op de verschillende weiden waar we dansten. Op Rock Werchter besteedde de organisatie nauwelijks aandacht aan de realiteit die zich buiten haar hekken afspeelde. Op Couleur Café wapperden de vlaggen en de keffiyehs door het bomendoolhof. (Een keffiyeh is een traditionele Arabische hoofddoek of sjaal, symbool van Palestijnse identiteit en verzet, red.)

Stilte als medeplichtigheid

Bij de grote namen op de festivals zat de schrik om iets verkeerd te zeggen er goed in, maar tegelijk ziet de mondige jongerenpopulatie stilte steeds meer als medeplichtigheid. Internationale sterren die eerder wel heel wat noten op hun zang hadden, krijgen plots geen woord over hun lippen en kunnen rekenen op kritiek van zelfs hun meest loyale volgers. Sprake van grootschalige 'cancelcultuur' is er zeker niet, maar vedetten vervreemden zich door hun stilzwijgen stap voor stap van hun publiek. Onwaarschijnlijke helden namen zo

de toorts over. Pukkelpop programmeerde de Ierse rapgroep Kneecap en hield voet bij stuk toen talloze andere festivals de groep het zwijgen oplegden. De mannen waren eerder vooral bekend om hun gekke 'shenanigans' (geintjes, streken, red.) en hun - voor velen onverstanebare - snedige Ierse teksten, maar ze ontpopten zich de afgelopen zomer tot protestband pur sang. Palestijnse vlaggen wapperden om ons heen, terwijl we in de kolkende moshpit tegen jong en oud aanbotsten en elkaar weer overeind hielpen.

Generatie Z

Een volledige generatie over één kam scheren mogen we uiteraard niet doen. We kunnen niet in de waan leven dat elke jongere aan hetzelfde zeel trekt, maar de misvatting van extreem individualisme onder jongeren moet worden doorbroken. Een groot deel van de jongeren verzet zich tegen aanslepende oorlogen, instabiliteit en ongelijkheid, en hamert erop dat hun omgeving dezelfde idealen uitdraagt.

Jonge mensen vinden elkaar steeds vaker in hun streven naar een wereld die hun waarden reflecteert. In een periode waar mensenrechtenschendingen elkaar in een razend tempo opvolgen, raken jongeren met elkaar verbonden door een gedeelde drang naar rechtvaardigheid. Onze generatie eist een eerlijke toekomst en stelt zichzelf aan als hoofdvantwoordelijke om die te creëren. We eisen geen aards paradijs, maar wel een leefbare planeet waarin onze stemmen de wapens overstemmen, of beter, het zwijgen opleggen.

De lading van letters

Over woorden en waarden

© Quetions123 / Shutterstock.com

Spreek je over een illegaal, een gelukszoeker, een vluchteling, een sans-papiers of een vreemdeling? Woordkeuze kan perceptie en emotie enorm sturen, of anders gezegd, taal bepaalt de toon

Verbinding - al geruime tijd een enorm buzzwoord: verbindend communiceren, verbindend ouderschap, verbindend buurtwerk ... Het werkt bijna averechts, zo te pas en te onpas gebruikt. En toch komt het trendwoord niet uit de lucht vallen. In een wereld die gonst van de meningen en waar verdeeldheid groeit, is de nood aan verbinding dringender dan ooit. Maar hoe vind je de juiste woorden om uiteenlopende waarden te overbruggen? Kan taal binnen die kakofonie toch voor begrip en luisterbereidheid zorgen?

Anne-Flor Vanmeenen

Formulering en klemtoon spelen een rol bij het brengen van een boodschap: zou jij dezelfde beslissing nemen als je operatie 75 procent slaagkans heeft, dan wel 25 procent kans op een dodelijke afloop?

Spelen met woorden

We zijn nogal geneigd om te focussen op 'wat' we zeggen. Maar eigenlijk doet dat er weinig toe als het niet correct begrepen wordt. 'Hoe' we iets zeggen, is minstens even belangrijk. De verpakking is dus even relevant als de inhoud. Taal kan namelijk ontzettend manipuleren, zowel ten goede als ten kwade. Een belangrijke vaststelling daarbij is de impact van 'framing'. Woordkeuze en zelfs woordvolgorde kunnen sterk sturen, terwijl we het vaak niet in de gaten hebben.

Hoe ver die invloed reikt, blijkt duidelijk uit een onderzoek door Stanford Universiteit. Deelnemers kregen een tekst over misdaad, maar er waren twee versies van die tekst. In de ene versie werd misdaad gekaderd als een virus, in de andere als een beest. Gevraagd naar de beste aanpak om misdaad terug te dringen, droegen de lezers van het virusverhaal heel andere oplossingen aan dan die van de beestversie. Bij het virus sprak men over 'bestrijden' van misdaad en 'preventiemaatregelen', bij het beest had men het over 'vangen' en 'opsluiten' van criminelen. De bewoording stuurde dus zeer duidelijk het denken. Meer nog, ze woog zwaarder door dan de politieke oriëntatie van de proefpersonen.

De frame-truc is toepasbaar op ontelbaar veel terreinen en is een dagelijks onderdeel van politieke debatten, media en maat-

schappelijke discussies. Spreek je over een vrijheidsstrijder of een terrorist? Een belasting of een solidariteitsbijdrage? Een illegaal, een gelukszoeker, een vluchteling, een sans-papiers of een vreemdeling? Taal bepaalt zo hard de toon. Zelfs in een huisvandeMens is de zoektocht naar gepaste woorden een courante uitdaging. Spreekt je in een afscheidsplechtigheid bijvoorbeeld over een 'zelfmoord' of een 'zelfdoding'? Is euthanasie iets dat je 'pleegt' of 'uitvoert'?

Dekt het woord de lading?

In het verlengde daarvan situeren zich veel strijdpunten van de woke-beweging. Taal kan vooroordelen en ongelijkheid bevestigen, kan discrimineren of reduceren. 'Iemand met een autismespectrumstoornis' is méér dan 'een autist'. 'Een rolstoelgebruiker' klinkt heel anders dan 'een gehandicapte'. Er is méér mens en minder dat éne aspect van een persoon. Hetzelfde geldt voor seksisme, racisme en allerlei andere vormen van superioriteitsdenken.

De twistappel in die discussie blijft in hoeverre dat effectief iets verandert dan wel een vorm van politieke correctheid is die problemen maskeert? Als 'de rolstoelgebruiker' geen aangepast toilet of geen oprijplaat heeft, is er dan iets verbeterd naast misschien zijn zelfwaarde? Wat is 'die/hen' waard als alle administratie in de wereld in twee genders blijft denken? Is het

aanpassen van taal een eerste stap of een glazuurlaagje? De geschiedenis wijst in elk geval wél uit dat het consequent negatief benoemen van bepaalde groepen, bijdraagt tot hun ontmenselijking. Misschien werkt het omgekeerde, het opwaarderen van groepen, dan toch ook via taal?

Formulering speelt in elk geval een rol, zoveel is zeker. Dat heeft ook te maken met waar je de aandacht op richt. Je krijgt een heel ander gedrag al naargelang welk deel van de informatie je (eerst) brengt. Zou jij dezelfde beslissing nemen als je operatie 75 procent slaagkans heeft, dan wel een mortaliteitsratio van 25 procent? Psycholoog Daniel Kahneman ontdekte dat mensen een zeer sterke aversie voor verlies hebben. Manipulatie is kinderspel. Is het toevallig dat framing niet alleen 'kaderen' maar ook 'erin luizen' betekent? Een frame is machtig. Het kleeft en je wist het niet zomaar weer uit. Vandaar dat framing vaak een wedstrijd om ter snelst is.

Luisteren om te begrijpen

De kwetsbaarheid en beïnvloedbaarheid van ons denken kan ongemak geven. Toch ligt ook daar een middel tot verbinden. Het kan in heel eenvoudige dingen zitten: 'Ik zie het anders' lokt een andere respons uit dan 'Ik ben het oneens'. 'Je hebt recht op je mening' betekent dat je geen strijd aangaat. Je zet perspectieven gewoon naast elkaar. Eigenlijk niet meer dan gezond boerenverstand en

De-escaleren is een beproefde methode bij conflictbemiddeling. Ben je bijvoorbeeld gefrustreerd vanwege een leeg rolletje toiletpapier? Verzin een imaginaire dader en kaart het probleem zo op een ludieke manier aan

toch tuimelen we zo vaak in de valkuil van polarisering. Dat komt omdat onze overtuigingen vasthangen aan ons zelfbeeld. Heel vaak raakt een discussie op een dieper niveau aan onze waarden en ideologie. Of gaat het over onderliggende machtsverhoudingen.

Filosoof en bioloog Ruben Mersch schreef een vlotte handleiding over constructief omgaan met meningsverschillen. Alert zijn voor de onderliggende symboollaag is een van zijn belangrijke tips. Omdat we ons heel snel persoonlijk aangesproken voelen, is het een goed plan éérst naar gemeenschappelijke grond te zoeken. De kracht van feiten in meningsverschillen is verbazend minimaal. Data zijn manipuleerbaar en zelfs onweerlegbare feiten zorgen er niet per se voor dat we een standpunt herzien. Een welwillende houding wél.

Dus, zoek éérst iets verbindends én wees nieuwsgierig. Verken het standpunt van je gesprekspartner en stel vragen - om te begrijpen, niet om op zoek te gaan naar munitie. Jaren geleden schreef een collega op ons teambord: 'Het grootste probleem in communicatie is dat we niet luisteren om te begrijpen, maar om te antwoorden.' Inmiddels is ze met pensioen, maar dat vleugje levenswijsheid van Stephen Covey doet nog elke dag dienst.

De-escaleren

Internetsensatie Jefferson Fisher sluit bij die filosofie aan met hapklare tips. 'Zie een meningsverschil als een knoop om te ontrafelen, niet als een strijd om te voeren' - daar heb je de kracht van framing weer. Wil je je gelijk halen of wil je een conflict oplossen? Als gemeenschappelijke grond moeilijk te vinden is, zoom dan uit. Je moet het standpunt van de ander helemaal niet delen om eenzelfde bezorgdheid te delen: 'Ik ben het met je eens dat dit een belangrijk punt is' of 'Ik zie dat we allebei veel om dit onderwerp geven.' Zo bewaar je je integriteit, maar bouw je tegelijk iets op. Ook het valideren van iemands beleving kan op die manier: 'Ik zie dat het je erg raakt.' Niet dat je iets te bepalen hebt over hoe een ander een zaak ervaart, maar gevoelens valideren betekent níét dat je ze moet delen. Niet uitslachten, niet negeren, niet diskwalificeren, doodgewoon erkennen. Zo eenvoudig dat het bijna onbegrijpelijk is dat we er zoveel moeite mee hebben.

De-escaleren noemen ze dat in conflictbemiddeling. Of stoom van de ketel halen. Sarcasme, op de persoon spelen in plaats van op het gedrag, en woorden als altijd, nooit en overal staan aan het andere uiterste, ze zijn olie op het vuur. Ook formidabele

'mic drops' die iemand met de mond vol tanden achterlaten, lossen zelden iets op. Afgedwongen stilte betekent niet dat een conflict is opgelost, het kan onderhuids weelderig verder woekeren.

Je kan natuurlijk ook creatief zijn. Zoals de aanpak van een koppel dat een imaginaire bliksemafleider, Patrick genaamd, had uitgevonden. Patrick liet zijn kousen slingeren, vergat soms het huisvuil buiten te zetten of de wc-rol na het laatste blaadje te vervangen. Door met de nodige humor opmerkingen over Patricks onzaligheden te maken, maakte het koppel struikelblokken aan elkaar duidelijk. Op de persoon spelen mag dus tóch, zolang die imaginair is. Even onorthodox: een gezongen verzoek komt anders binnen dan een gesproken. Het zou een tip zijn bij kinderen die heel snel in weerstand gaan als je ze iets vraagt. Er wordt niet bij vermeld of het zingen toonvast moet zijn, maar mogelijk voegt akoestisch lijden alleen maar motivatie toe om het verzoek snel in te willigen ...

Maar wat doe je als iemand anders de grens overgaat of je uitlokt? Laat je niet verleiden. Interessante antwoorden zijn: 'Ik stel voor dat we daarop in een rustiger gesprek terugkomen', 'Ik ben verrast dat je je com-

fortabel genoeg voelt om zoiets te zeggen' of 'Was het je bedoeling om grof te klinken?' Een paar seconden stilte doen soms ook al wonderen. Gouden tip als iemand écht over zijn toeren is: 'Never put your but in the face of an angry person.' Laat de persoon eerst afkoelen en vervang dan de 'maar' door 'daarnaast'. Noem het framing of haarklo-verij, het werkt.

Geweldloze communicatie

Het citaat is overigens ontleend aan Marshall Rosenberg, psycholoog en boegbeeld van geweldloze communicatie. Die filosofie, geënt op humanistische psychologie, gaat al decennialang mee en bewijst nog steeds dagelijks zijn waarde. Kort samengevat bestaat de visie uit vier stappen: waarnemen zonder oordeel, gevoelens benoemen, behoeften erkennen en een verzoek doen. Anders gezegd: vertrek van feiten, blijf bij jezelf en doe een constructief voorstel. 'Jij bent altijd te laat en houdt nooit rekening met mij, ik ben het beu' wordt 'Je kwam een kwartier later dan onze afspraak, ik word dan ongerust en heb behoefte aan duidelijkheid, kan je voortaan een seintje

geven als je opgehouden wordt?' Dat klinkt ontzettend gemaakt, maar oefening baart kunst. Communicatie-expert Frederik Imbo spreekt liever van een 'rondpunt met vier straten' dan van een 'vierstappenplan'. De pointe is: vervang interpretaties door feiten, de verwijtende vinger door ik-boodschappen en kritiek door een concreet voorstel. Weliswaar ligt daar meteen ook de kwetsbaarheid van het model. Om dat te doen, heb je een basis van gelijke machtsverhoudingen en heel wat sociaal-emotionele vermogens bij beide partijen nodig - dat is niet altijd een gegeven. En hoewel het naar verbinding streeft, vertrekt het model vanuit een typisch westerse ik-gerichtheid. Maar goed, vele wegen leiden naar Rome ...?

Met ... en zonder woorden

Het 'hoe' staat dus op gelijke hoogte als het 'wat' bij communicatie. Ook al heb je geen controle over hoe je boodschap landt, je kan de impact ervan wel in grote mate beïnvloeden. En loopt het toch mis? De kwaliteit van een relatie, van eender welke aard, wordt niet bepaald door het voorkomen van conflict maar door de aan- of afwezigheid van herstel.

Herstelvaardigheden zijn dus even cruciaal als communicatievaardigheden - dáár liggen nog wel wat groeikansen in onze maatschappij.

Misschien kunnen we ons inspireren op culturen die een beter ontwikkeld arsenaal op dat vlak hebben. Denk bijvoorbeeld aan het 'hohou rongo'-ritueel bij de Maori. Ruw geschetst gaat het als volgt. De betrokken partijen delen elk hun kant van het verhaal, waar zonder onderbreking of commentaar naar wordt geluisterd. Daarna neemt wie verantwoordelijkheid draagt, die expliciet op zich. Bij wijze van herstelbereidheid wordt een geschenk of symbolische daad aangeboden. Dus niet als compensatie of 'aflaat', maar als intentieverklaring. Tot slot volgt een 'hong'i', waarbij men neus aan neus staat om de adem te delen. Dat is een traditionele Maori-manier om verbinding te symboliseren. We ademen allemaal dezelfde lucht. Met en zonder woorden worden zo brokken gelijmd en banden hersteld. Lijnrecht tegenover elkaar staan kan dus toch verbinden, als je het maar op de juiste manier doet ...

De traditionele 'hong'i'-groet, neus aan neus dezelfde lucht delen, is bij de Maori een manier om verbinding uit te drukken: lijnrecht tegenover elkaar staan kan dus toch verbinden, als je het maar op de juiste manier doet

© Zakarya AF / Shutterstock.com

Van conflict naar verbinding op stedelijk en gemeentelijk niveau

Hoe werkt burenbemiddeling?

Tijdens een bemiddelingsgesprek tussen burens wordt er naar de zorgen van beide partijen geluisterd en empathisch met elkaar omgegaan; op die manier probeert men een escalatie van het conflict te voorkomen en de communicatie te herstellen

S

luikstort, luide muziek of een overhangende tak ... wat als een kleine ergernis begint, kan tot een hoogoplopend burenconflict uitgroeien. Sinds 2002 zijn er in bijna vijftig steden en gemeenten van de provincie Vlaams-Brabant burenbemiddelaars actief. In Halle is dat het geval sinds 1 januari 2023. Wij steken ons licht op bij Kathy Simon, deskundige van de dienst Cluster Integrale Veiligheid en Handhaving van Stad Halle en coördinator burenbemiddeling.

Veerle Magits

Hoe verloopt een burenbemiddeling?

De aanmelding gebeurt door de burens zelf, al dan niet op doorverwijzing van politie, sociale huisvestingsmaatschappij of een stadsdienst zoals het OCMW. Een aanvraag tot burenbemiddeling kan telefonisch, via mail of via het online aanmeldingsformulier op de website van de stad gebeuren. Vervolgens worden er twee vrijwilligers gezocht - dat is zo bepaald door de provincie. Zij nemen contact op met de mensen die de aanmelding deden om een intakegesprek in te plannen. De burenbemiddelaars gaan dan bij hen thuis langs om te luisteren en indien mogelijk al eens naar 'het probleem' te kijken.

Onmiddellijk na dat gesprek bellen zij aan bij de buur in kwestie. Is die thuis en bereid om mee te werken - want deelname is vrijwillig - dan wordt er meteen ook naar die kant van het verhaal geluisterd. Of indien gewenst wordt er een gesprek op een later moment ingepland. Zijn de burens niet aanwezig, dan krijgen ze een briefje in de brievenbus met informatie en de vrijblijvende vraag om contact met onze dienst op te nemen.

Wanneer beide partijen akkoord gaan om via burenbemiddeling verder te werken, volgt er een gezamenlijk gesprek op neutraal terrein, met hetzelfde aantal personen per partij. De burenbemiddelaars leiden het gesprek in goede banen en zorgen ervoor dat het hoffelijk en gemoedelijk blijft. Zij reiken zelf geen oplossing aan, die moet van de beide partijen komen, zodat ze door hen gedragen is.

Er worden ook afspraken gemaakt voor het geval hetzelfde probleem zich in de toekomst nog eens zou voordoen, want terugkerende aanvragen worden niet behandeld. Tijdens het bemiddelingsgesprek wordt er naar de zorgen van de ander geluisterd en empathisch met elkaar omgegaan. Op die manier probeert men een escalatie van het conflict te voorkomen, de communicatie te herstellen en de leefbaarheid, sociale cohesie en integratie te bevorderen.

Leidt elke bemiddeling tot een oplossing?

Bij elke aanmelding wordt uitleg over de methodiek gegeven en worden alle opties besproken. In sommige gevallen lossen de burens het zelf op, zonder hulp van de burenbemiddelaars. Elke stap in het bemiddelingsproces is belangrijk. Een stopzetting

is niet noodzakelijk een slechte zaak. Het herstel van de communicatie en het luisteren naar de zorgen van de ander gebeurt door het hele proces heen, zelfs als er uiteindelijk geen gezamenlijk gesprek plaatsvindt.

Wat zijn de meest voorkomende burencollicten?

In 2023 waren er 24 aanmeldingen voor Groot Halle. Een jaar later waren het er 16 en in 2025 zitten we half oktober aan 18 aanvragen. In de top drie van meest voorkomende burencollicten vinden we geluidsoverlast, pesten/roddelen/lastigvallen en bomen/planten/struiken. Daarna volgen nog erfafscheiding en jongeren/kinderen/dieren. Burenbemiddelaars behandelen verder ook nog conflicten rond geur, gemeenschappelijke ruimten, rommel, sluisstorten, vuilnis en parkeerproblemen.

Geschillen waarbij er een alcohol- of drugsproblematiek bij een van de partijen aanwezig is, of zware psychische problemen, worden niet opgenomen. Burenbemiddelaars komen ook niet tussenbeide in verticale geschillen zoals huurder/verhuurder, werkgever/werknemer en familiale conflicten.

Wat is de grootste misvatting over aanmelders van burencollicten?

De mensen die zich voor burenbemiddeling aanmelden, zijn meestal net diegenen die niet willen dat het probleem (verder) escaleert. Zij willen het in der minne regelen, op een laagdrempelige en kosteloze manier. Zij hebben niet de intentie om hun burens aan te vallen of om naar de politie of het vrederecht te gaan. Zij hebben vaak al geprobeerd om met hun burens te communiceren, maar kregen het deksel op de neus. Of er werden herhaaldelijk beloften gedaan die niet werden nageleefd. Ze willen zelf een oplossing vinden die voor beide partijen het meest gepast is.

Doen er zich soms situaties voor waar van de burenbemiddelaars dachten dat het niet tot een oplossing zou komen?

Ja, zo was er een geval van een boven- en een onderbuur die heel kwaad op elkaar waren. Het was zo erg dat ze op den duur niets meer van elkaar konden verdragen. De burenbemiddelaars gingen bij beide partijen langs en stelden vast dat de bovenbuur niets kon doen aan de watersinspeling waar de onderbuur last van had. De oorzaak van het probleem was

Kathy Simon, coördinator
burenbemiddeling bij Stad Halle

te wijten aan niet opgeloste herstellingen die onder de verantwoordelijkheid van de verhuurder vielen. Nadat de burens samen rond de tafel waren gaan zitten, beseften ze dat ze hun krachten konden bundelen om de verhuurder daarop aan te spreken.

Worden er ook bizarre aanvragen gedaan?

Dat valt wel mee. Het meest bizarre geval is dat van twee burens van wie de tuinen achteraan aan elkaar grensden. De burens die er nieuw waren komen wonen, vonden dat de lakens die hun achterbuur buiten te drogen hing, hun uitzicht verstoorde. Er werd getwijfeld of dat wel of niet door burenbemiddelaars moest worden opgenomen, dus werd er raad aan de provincie gevraagd. Die besliste om de aanvraag te aanvaarden. De nieuwe burens zaten immers met een frustratie die in de toekomst zou kunnen escaleren.

Als je één advies zou mogen geven aan iedereen met burens, wat zou dat dan zijn?

Probeer om van in het begin een open communicatie met je burens te hebben. Zeg vanaf het moment dat je burens wordt, dag tegen elkaar. Vraag af en toe eens hoe het gaat. Dat zijn eenvoudige dingen die de communicatielijnen openhouden. Wanneer er zich dan ooit een conflict zou voordoen of er iets is dat je stoort, is het makkelijker om dat aan te kaarten. Kunnen communiceren met je buur is het allerbelangrijkste.

Humanisering van de zorg

De rol van de moreel consulent

De verdediging van patiëntenrechten is cruciaal voor de vrijzinnig humanistische levensbeschouwing, gezien die op waarden als zelfbeschikking en recht op informatie is gestoeld

De patiëntenrechtenwet in België, ingevoerd in 2002 en vernieuwd in 2024, bestaat inmiddels al meer dan drieëntwintig jaar, maar toch blijken zowel patiënten als artsen en zorgpersoneel onvoldoende op de hoogte te zijn van wat er wettelijk moet worden voorzien. Moreel consulenten nemen daarbij een belangrijke, humaniserende rol op binnen de zorg- en welzijnssector.

Jérémy Celen

Transparant overleg tussen arts en patiënt is belangrijk voor de autonomie van de patiënt: het recht op informatie, privacy, zelfbeschikking en waardige zorg zijn wettelijk verankerde principes

Ziekenhuizen en woonzorgcentra

De gezondheidszorg wordt steeds complexer, technischer en efficiëntiegedreven. Grote fusies tussen religieuze en openbare ziekenhuizen zijn schering en inslag. Critici wijzen op de negatieve impact die fusies hebben op de kwaliteit van de geboden dienstverlening, de prijzen en de (te) dominante positie in het zorglandschap. Grootchaligheid biedt zelden meer medemenselijkheid, wat zorgen baart in tijden van depressies, burn-outs en eenzaamheid.

Uit cijfers van 2019 blijkt dat ongeveer 28 procent van de Belgische ziekenhuizen openbaar wordt beheerd, de resterende 72 procent voornamelijk door vzw's en universiteiten. Het overgrote deel daarvan is van christelijke signatuur.

Bij de woonzorgcentra zien we in de meest recente cijfers van 2022 dat de openbare sector 28,6 procent van de wzc's exploiteert. Verder is 39 procent in handen van de socialprofitsector (waar de religieuze achtergrond sterk vertegenwoordigd is) en 32,4 procent is in handen van de commerciële sector. Dat laatste is bijna een verdubbeling van het aandeel tien jaar eerder. De dagprijs in de commerciële sector ligt gemiddeld tien euro hoger dan in de openbare sector. De

inzet van zorgpersoneel is ook verschillend. Het aantal voltijdsequivalenten per dertig bewoners ligt kort bij elkaar in de social profit (13,2 vte's) en de openbare sector (13,9 vte's). In de commerciële sector ligt het een stuk lager (11,8 vte's). Die cijfers tonen aan dat de winstgedrevenheid in de ouderenzorg toeneemt en dat waakzaamheid geboden is.

Zorgnet-Icuro vormt de koepelorganisatie van de Vlaamse algemene ziekenhuizen, initiatieven uit de geestelijke gezondheidszorg en socialprofitvoorzieningen uit de woonzorg. De organisatie telt meer dan duizend aangesloten organisaties en stelt op die wijze ongeveer 180.000 mensen te werk. De koepel is een fusie van het christelijke Zorgnet Vlaanderen (Caritas) en van Icuro, dat de Vlaamse openbare ziekenhuizen vertegenwoordigt. De organisatie is in principe pluralistisch; organisaties met eender welke levensbeschouwelijke achtergrond kunnen zich bij de koepel aansluiten.

Filter voor een waardig levenseinde?

Het blijkt evenwel dat diverse katholieke instellingen het recht op euthanasie bijvoorbeeld consequent weigeren. Zo hanteren verscheidene ziekenhuizen de 'palliatieve filter'. Nadat een poging van de bisschoppen mislukte om de palliatieve filter in de eutha-

nasiewet te krijgen, deed men een beroep op het recht van ziekenhuizen om een eigen medisch-ethisch beleid te bepalen.

De 'filter' werd na de goedkeuring van de euthanasiewet in 2002 door katholieke ziekenhuizen ingesteld en houdt in dat euthanasie pas kan na consultatie van een palliatief team. Dat is niet in strijd met de euthanasiewet, zolang de patiënt over de procedure is geïnformeerd. De filter wordt echter ook gebruikt om de tijd te rekken, waardoor de euthanasievraag vertraging oploopt. Bovendien is het verplicht opleggen van een palliatief proces in strijd met de patiëntenrechtenwet. Een patiënt heeft immers altijd het recht om een behandeling te weigeren. Ook het recht op informatie, privacy, zelfbeschikking en waardige zorg zijn wettelijk verankerde principes die jammer genoeg nog vaak met voeten worden getreden.

Een arts kan echter niet verplicht worden om euthanasie uit te voeren, waardoor de arts wel kan stellen dat er eerst een palliatieve procedure moet worden opgestart. Maar dat proces is bedoeld om het levenseinde zo zorgvuldig mogelijk voor te bereiden. Het bouwt ook een zekere veiligheid in voor de dokters zelf. Maar het mag niet gebruikt worden als vertragsmanoeuvre. Soms duurt

Moreel consultants in ziekenhuizen en woonzorgcentra werken vaak als een ethisch kompas voor de instelling: het zijn geen neutrale toeschouwers, maar actieve verdedigers van menselijkheid en menselijke waardigheid

het zo lang dat de patiënt een natuurlijke dood sterft. Inclusief het lijden dat vermeden had kunnen worden mits het respecteren van de wens.

Het aanbieden van een professionele en sterke palliatieve zorg is uiteraard zeer belangrijk in het kader van een waardig levenseinde. Critici van de palliatieve filter stellen dat die net een zeer paternalistische visie op zorg vertegenwoordigt.

Personeel onder tijds- en werkdruk

Het zorgpersoneel in ziekenhuizen en woonzorgcentra staat onder hoge tijds- en werkdruk. Die mensen doen keihard hun best, maar het blijft moeilijk om een balans te vinden tussen enerzijds de wensen en behoeften van patiënten en bewoners en anderzijds de hoge werkdruk.

Bovendien kunnen er vanuit persoonlijke of levensbeschouwelijke overtuigingen spanningen ontstaan. In sommige zorginstellingen heerst immers een cultuur van taboe rond levenseinde en alles wat daarbij hoort. Het gebrek aan transparantie dat daardoor ontstaat, conflicteert met de autonomie van de patiënt doordat er cruciale informatie over het levenseinde wordt uitgesloten.

Een arts die een patiënt bijvoorbeeld niet over euthanasie informeert omdat dat met

persoonlijke overtuigingen conflicteert, ontkent die patiënt het eigen recht om te beslissen of dat wel of niet een optie binnen het medische traject is. Ook zorgpersoneel dat bijvoorbeeld vanuit religieuze redenen weigert om informatiebrochures over wilsverklaringen te verspreiden, gaat in tegen de kernwaarden van de patiëntenrechtenwet en de euthanasiewet.

Heel vaak is er net veel goede wil bij het zorgpersoneel en de artsen, maar is de tijd of de correcte informatie gewoon niet ter beschikking. Er zijn immers zoveel criteria waaraan de gezondheidszorgsector moet voldoen dat het overzicht soms gewoon zoekraakt.

Moreel consultant als ethisch kompas

Cruciaal is een organisatie zoals LEIF die opleidingen voor alle zorgprofessionals aanbiedt, in het bijzonder voor LEIFartsen (artsen gespecialiseerd in levenseindebeslissingen) en LEIFnurses (verpleegkundigen geschoold in ethische en medische aspecten van het levenseinde). Ook de moreel consultants van Ik Wil Praten volgen de LEIFopleiding om patiënten in ziekenhuizen en bewoners van woonzorgcentra zo goed mogelijk te informeren.

Moreel consultants van Ik Wil Praten, professionals of vrijwilligers, bevinden zich op het snijvlak van institutionele kaders, ethische overwegingen en sociale en emotionele

dynamieken bij patiënten en hun omgeving. De consultants handelen dan ook steeds volgens de principes van het vrijzinnig humanisme. Autonomie, rechtvaardigheid en transparantie zijn de waarden die centraal staan. Die waarden zijn echter verre van vanzelfsprekend en botsen met de realiteit in zorginstellingen.

In een dergelijke omgeving is een consultant van levensbelang. Die is ook geen neutrale toeschouwer, maar een actieve verdediger van menselijkheid en menselijke waardigheid. Als 'waakhond' van patiëntenrechten, maar evenzeer als informatieverstrekker voor patiënten, hun familie, artsen en personeel stimuleren de consultants ethische reflectie en faciliteren ze op die wijze bruggen tussen verleende zorg en menswaardigheid.

Autonomie terugwinnen

Consultanten komen vaak in contact met stervende mensen in ziekenhuizen en woonzorgcentra. De dood is voor vrijzinnig humanisten geen taboe, maar eigen aan het leven. Consultanten zijn daarom via de organisatie LEIF opgeleid om de juiste informatie over de verschillende wilsverklaringen te verstrekken en om mensen bij het invullen van de documenten daadwerkelijk bij te staan. Ook het huisvandeMens, te vinden over heel Vlaanderen en Brussel, biedt regelmatig informatiesessies aan met betrekking tot

Samenwerking tussen diverse actoren van een ziekenhuis binnen een ethisch comité is onontbeerlijk: naast onder meer artsen, verpleegkundigen, juristen en ethici zetelen ook levensbeschouwelijke medewerkers in zo'n comité

de voorafgaande zorgplanning en het waardig levenseinde. De consulenten van Ik Wil Praten werken dan ook steeds nauw samen met hun lokale huisvandeMens.

Die existentiële focus brengt ook diepe zingevingsvragen met zich mee. De zogenoemde 'trage' vragen, die niet passen in de jachtige setting van cijfers en facturen, vergen tijd. Een vertrouwensband opbouwen kan alleen door middel van tijd, rust en begrip.

Patiënten in ziekenhuizen en bewoners van woonzorgcentra bevinden zich al te vaak in een positie van machteloosheid. Moreel consulenten proberen wegen aan te reiken om die autonomie zoveel mogelijk terug te winnen. Een situatie kan medisch uitzichtloos zijn, maar de patiënt behoudt wel de zeggenschap over behandelingen. Dat kan tot spanningen tussen de zorgverstrekkers en de patiënten leiden, en vergt een empathische aanpak. De emotionele belasting van het zorgpersoneel is immers zeer hoog, waardoor de prioriteit vaak elders ligt. Maar de belangen van de individuele patiënt of bewoner moeten wel beschermd blijven.

Ethisch comité

Ziekenhuizen zijn, conform de wet van 7 mei 2004 inzake experimenten op de menselijke persoon, verplicht om een ethisch comité te voorzien. Ethische comités, soms ook ethi-

sche commissies genoemd, evalueren de ethische en wetenschappelijke waarde van medisch wetenschappelijk onderzoek en adviseren over ethische kwesties in individuele zorg. Ook in woonzorgcentra bestaan er ethische comités, maar die zijn niet decretaal verplicht.

De samenstelling van een ethisch comité bestaat uit de diverse actoren uit de gezondheidszorgsector en soms ook uit externen. Artsen, verpleegkundigen, apothekers, juristen, psychologen en dus ook levensbeschouwelijke medewerkers zetelen in zo'n comité.

Elk personeelslid, elke arts of onderzoeker van een ziekenhuis kan een vraag bij het ethisch comité indienen. Patiënten, familie of nabestaanden kunnen dat ook, nadat ze zich tot de behandelende arts of de ombudsdienst hebben gericht. De vraag wordt meestal schriftelijk ingediend bij de voorzitter of het secretariaat van het comité.

Minstens drie leden van het comité uit verschillende disciplines (arts, jurist, ethicus, verpleegkundige ...) bespreken het dossier vertrouwelijk.

Ze analyseren de situatie vanuit medisch, juridisch, ethisch en menselijk perspectief en toetsen die onder andere aan de patiënten-

rechten- en euthanasiewet en aan waarden als autonomie en zorgvuldigheid. Gezien de complexiteit ervan, komen individuele levens-eindedossiers dus ook ter sprake in die comités. Daarom is het cruciaal dat moreel consulenten erbij betrokken worden om de humaniserende rol in het behandelen van zulke dossiers op te nemen.

Een cruciale rol als brugfiguur

De gezondheidszorg in België staat onder druk door toenemende complexiteit, fusies en commercialisering, wat tot spanningen tussen efficiëntie en menselijkheid leidt. In die context zijn patiëntenrechten vaak onvoldoende gewaarborgd, vooral rond het levenseinde. Institutionele kaders, religieuze overtuigingen en tijdsdruk zorgen voor obstakels in het respecteren van autonomie en transparantie.

Moreel consulenten spelen daarom een cruciale rol als brugfiguren tussen zorg, ethiek en menswaardigheid. Ze bieden ondersteuning, informatie en ethische reflectie, en helpen patiënten hun zeggenschap terug te winnen. Hun aanwezigheid in ethische comités en hun samenwerking met organisaties zoals LEIF en huisvandeMens zijn essentieel om de zorg te humaniseren en patiëntenrechten te verdedigen.

Lang leve de lach!

Humor verbindt én verdeelt

H

Samen lachen creëert een wij-gevoel, maar welk type humor jou het meest aanspreekt, is persoonlijk: de humorbeleving van de een kan compleet verschillen met die van de ander, en sommige mensen zijn gewoon ook goedlachser dan anderen

Heb je je ooit al afgevraagd waarom mensen lachen? Blijkt dat lachen verschillende redenen en betekenissen kan hebben. Ook humorbeleving is niet te verklaren aan de hand van één theorie. Humor kan verbinden, maar kan ook verdelen. Wat iemand als grappig ervaart, is bovendien cultuurgebonden, context- en tijdafhankelijk. Denk maar aan de invloed van woke op het Vlaamse comedylandschap.

Laure Lytens

Wie de shows van Vlaamse comedians uit de jaren tweeduizend met hun recente werk vergelijkt, merkt een verschuiving in taalgebruik en stijl; ook hun thema's veranderen onder invloed van de tijd, omdat de onderwerpen die mensen bezighouden, eveneens evolueren

En lachen maar

Jean en Baptiste staan op een golfterrein, hun club in de aanslag en klaar om op de bal te slaan. Tot hun focus door een in het zwart gedrapeerde rouwstoet wordt verstoord. Jean stopt midden in wat een prachtige swing zou zijn geweest, neemt zijn pet af en houdt de hand op het hart. Tot de hele rouwstoet is gepasseerd. Hij zet zijn pet weer op en houdt de club klaar. "Dat vind ik nu schoon van jou", zegt Baptiste, "om zo je respect aan de overledene te betuigen." Jean richt zijn blik op de horizon en zegt: "Dat is het minste dat ik kan doen na twintig jaar huwelijk."

Of de eerst wat rechte lijn van je lippen nu een voorzichtige glimlach of een frons wordt, het is alleszins duidelijk dat het hier om een grap gaat. We herkennen de mop, zelfs als we ze niet grappig vinden. De moppentapper probeert ons vermogen aan te spreken om iets als amusant te ervaren, te waarderen of te uiten. Maar waarom ontstaat de lach?

Meer dan verbinding

Mensen lachen naar elkaar, om elkaar en met elkaar. Naar iemand lachen is een sociale emotie die helpt om vertrouwen en verbinding op te bouwen. Samen lachen creëert een wij-gevoel. De expressie kan dan bevestigend zijn, bijvoorbeeld om aan

te tonen dat men het ergens mee eens is. Al kan een lach ook emoties als verdriet of ongemak trachten te maskeren. We kunnen alvast concluderen dat 'naar elkaar lachen' niet louter voor verbinding staat. Die aspecten bieden antwoorden op waarom mensen naar of met elkaar lachen, maar zeggen ons niet zoveel over de humorbeleving an sich. Het verschil tussen de sociaal georiënteerde expressie (sociaal lachen) en de humorbeleving (iets écht grappig vinden) zit in de persoonlijke beoordeling van 'wat grappig is'. Laat net dat laatste een onderwerp van discussie zijn.

Verklaar je nader

Er bestaan verschillende theorieën die trachten te verklaren wat humor is, welke functie het vervult en wat mensen grappig vinden. De drie bekendste theorieën zoeken hun verklaring in ontlading, incongruentie en superioriteit.

Volgens de ontladingstheorie dient humorbeleving om opgebouwde spanning of psychologische druk te ontladen. Spanning in stress- of angstsituaties neemt af doordat ons lichaam ontspant wanneer we lachen. Humor beleven is een manier van ons brein om creatief om te springen met wat het op dat moment als realiteit beleeft.

Anders dan de eerste theorie gaat de

incongruentietheorie ervan uit dat humor ontstaat wanneer iets ingaat tegen wat we verwachten. Het gaat om een mismatch tussen verwachting en realiteit. Ons verwachtingspatroon wordt doorbroken, waardoor we een vorm van absurditeit ervaren. Daarop beleeft ons lichaam een gevoel van humor. De lach is daarbij nooit ver weg.

Volgens de superioriteitstheorie lachen mensen omdat ze zich superieur voelen tegenover anderen of situaties. De affectieve dispositietheorie voegt daar een extra laag aan toe door te onderzoeken hoe ons moreel oordeel - zoals sympathie of antipathie - bepaalt of we het leed of gedrag van anderen als grappig ervaren. Zo worden grappen over politici die men niet steunt, vaak als komischer gezien dan grappen over politici die men wel ondersteunt. Ook speelt de sociale afstand tussen burger en politicus een rol in hoe grappig iets wordt bevonden. Dat ter illustratie.

Misschien herkent de ene persoon zich meer in de incongruentietheorie en een andere in de ontladingstheorie. Het toont des te meer aan dat ze tegelijk en naast elkaar bestaan. Het betekent ook dat geen enkele theorie enkel en alleen geldt en dat bijgevolg elke theorie op zich te beperkt is om het geheel te verklaren. De uitspraak van de Nederlandse cabaretier Herman Finkers

vat het eigenlijk mooi samen: “Ik kan me niet voorstellen dat het alleen een combinatie van factoren is.”

Een combinatie van factoren

Zoals veel zaken is humorbeleving niet te verklaren aan de hand van één theorie. Humor komt evenmin uitsluitend in één vorm. Zo vallen woord- en taalgrappen onder verbale humor, terwijl bij non-verbale acties eerder aan slapstick of een practical joke wordt gedacht. Uiteraard bestaan combinaties van verbale en non-verbale vormen ook.

Welk type humor jou het meest aanspreekt, is persoonlijk - of je nu platgaat op satire of op antihumor. Wat iemand als grappig ervaart, is cultuurgebonden, context- en tijdafhankelijk. Om die stelling te verduidelijken, verdiepen we ons in de invloed van woke op het Vlaamse comedy-landschap. Om alvast de toon te zetten: “Only a ginger can call another ginger ginger”, zingt de Australische comedian Tim Minchin.

Woke

Het woord ‘woke’ - *to wake up* - werd in de jaren dertig van de vorige eeuw door zwarte Amerikanen als ‘slang’ gebruikt voor waakzaamheid of ‘wakker zijn’ voor racistisch onrecht. De beweging heeft sindsdien al verschillende revivals gekend en is dus niet nieuw. Wel nam ze de laatste jaren grotere proporties aan, mede dankzij sociale media. De strijd is inmiddels ook uitgebreid met steun voor andere thema’s zoals lgbtqia+-rechten en feminisme.

Het debat draagt bij aan een maatschappelijke evolutie richting meer bewustzijn en inclusie. Ook de westerse comedy is niet aan die invloed ontsnapt. Wie de shows van Vlaamse comedians uit de jaren tweeduidend met hun recente werk vergelijkt, merkt zeker een verschuiving in taalgebruik en stijl. Enkele comedians blijven aan hun provocerende toon vasthouden, maar de meesten hebben de gevoeligheden toch meegenomen. Zij kiezen er bewust voor om bepaalde termen, zoals het n-woord, niet langer te gebruiken.

In *De tafel van Gert*, een talkshow van Gert Verhulst op Play, zei Alex Agnew, een van de populairste comedians in ons land, daarover: “Vroeger konden wij bijvoorbeeld weggelaten worden met heel veel casual racisme. Nu zijn er heel veel jonge mensen die zeggen: dat vinden wij echt niet meer oké. (...) Wat voor mij belangrijker is: ik beledig mensen liever door hen diep in hun ziel te raken met wat ik vind dat daar mis mee is, dan het te hebben over ‘uw huidskleur’ of ‘een benaming voor uw groep’.”

Enerzijds is het grote publiek kritischer geworden tegenover ‘casual racistische grappen’; ze vinden die niet (meer zo) grappig. Anderzijds zien veel comedians er de meerwaarde niet meer van in. Thema’s veranderen onder invloed van de tijd, omdat de onderwerpen die mensen bezighouden, ook evolueren. Comedians halen een relevant spanningsveld aan om mensen te doen lachen en (soms) nadenken tegelijkertijd - binnen een bepaalde context. Het is in ieders belang dat de comedian zichzelf en publiek verenigt, aangezien ze beiden de lach begeren.

Antiwoke

Een bezorgdheid die de woke-invloed met zich meebrengt, is een overdreven (zelf)censuur. De kern van woke is om bewustzijn rond maatschappelijke onrechtvaardigheden te creëren, waarbij mensen bedachtzamer met hun taal, hun ideeën en ook hun humorbeleving omspringen. Dat legt het spanningsveld tussen oude en nieuwe gewoonten bloot. Veranderen vraagt tijd en overtuiging, waarbij niet iedereen mee kan of wil. Sommige mensen zijn nu eenmaal erg rigide van geest. Daarnaast is ook niet iedereen het eens met een inclusiever wereldbeeld.

Die spanning resulteert in extremere uitersten. Aan de ene kant extremer woke-denken, waarbij moraalridders wild en ongeduldig op elke politieke incorrectheid hakken. Aan de andere kant een antibeweging die volhardt in conservatisme en soms racisme, waarbij men schreeuwt dat de (zelf)censuurcultuur de

vrijheid beknot en mensen met niets meer mogen lachen.

De verbinding of inclusie moet hier plaatsmaken voor een gepolariseerd beeld. Door twee kampen die elkaar steeds minder begrijpen, verliest het initiële idee aan kracht. Maar ook dat gegeven is tijdgebonden.

Waar mogen we nog mee lachen?

Ik ben er geen echte voorstander van om mensen op te leggen waar ze wel of niet mee mogen lachen. Soms verschilt de humorbeleving van de een gewoon compleet met die van de ander. En sommige mensen zijn goedlachser dan anderen, waar an sich niets mis mee is. Waarmee we lachen heeft niet altijd een rechtstreekse link met onze morele waarden. Humorbeleving kan ons soms plots overvallen. Hoe vaak heb je volgende gedachte al niet gehad: niet lachen, niet lachen - durf nu niet in de lach te schieten.

Zoveel factoren spelen een rol bij waarom we moeten lachen. De manier waarop humor plaatsvindt of de achterliggende intentie heeft een invloed. Ook waarom we met iets lachen - lachen we vanuit een superioriteitsgevoel, uit ontladingsredenen, uit incongruentie of om andere redenen? Daarbij is relevant wie de grap vertelt: is het iemand voor wie we sympathie voelen of eerder een beruchte figuur voor wie we minder vergevingsgezind zijn?

Wat iemand intern als humor beleeft, blijft een persoonlijke kwestie. Humor kan zich als zowel een speelveld als een mineurveld manifesteren, zelfs als het de intentie is te verbinden. Humor kan dus een verbindende factor zijn, maar ook één die verdeelt.

Als je één iets mag onthouden, is het dat het belangrijkste doel van humorbeleving is te vermaken. Om daarin verbindend te zijn, is het aangewezen om rekening te houden met de omstaanders. En als je dan één leuze wil koesteren: lang leve de humor!

Gezegd

“Vrede kan niet bewaard worden door middel van strijdkracht. Het kan alleen bereikt worden door middel van ons verstand.” - Albert Einstein, Duits-Zwitsers-Amerikaanse theoretisch natuurkundige.

“Vrede is niet de afwezigheid van oorlog. Het is een deugd, een geestesstemming, het is de dispositie voor goede daden, vertrouwen en recht.” - Baruch Spinoza, Nederlandse filosoof en politiek denker.

“Om gelukkig te leven moet je in oorlog leven met je passies en in vrede met de passies van anderen.” - Socrates, Griekse filosoof.

Wij-zij-denken

Hoe blijf je na een heftig meningsverschil samen door dezelfde deur gaan?

Sommige thema's zetten groepen meteen op scherp: voor of tegen, zwart of wit. Als leerkracht of begeleider kan het dan verleidelijk zijn om die gesprekken te vermijden. Maar net daarin ligt een kans.

Met de EDUbox *Wij-zij-denken* ontdekken jongeren hoe je het gesprek wél aangaat. Ze oefenen in het debat, leren hun mening onderbouwen en ervaren hoe je constructief met verschillen omgaat.

EDUbox downloaden kan via: www.mediawijs.be

Vrede

Negatieve vrede is een (actieve) vorm van vrede die gekenmerkt wordt door de afwezigheid van direct geweld zoals oorlog.

Positieve vrede is een (duurzame) toestand van vrede zonder indirect of structureel geweld, zonder cultureel geweld of economische uitbuiting.

Zou je volgende begrippen onder positieve of negatieve vrede plaatsen?

Sociale zekerheid - militaire vredesmissie - ontwikkelings-samenwerking - traumabestrijding - conflictpreventie - conflicthantering - staakt-het-vuren - humanitaire corridor - vredesopbouw - vredeshandhaving - mensenrechteneducatie.

Positieve vrede: sociale zekerheid, ontwikkelings-samenwerking, conflictpreventie, vredesopbouw, mensenrechteneducatie.
Negatieve vrede: militaire vredesmissie, traumabestrijding, conflicthantering, staakt-het-vuren, humanitaire corridor, vredeshandhaving.

Bert Goossens en Christophe Van Waerebeke

Vredesteken

Het internationale vredessymbool werd voor het eerst gebruikt tijdens protestdemonstraties tegen atoomwapens en kernenergie, vandaar ook de benaming ban-de-bom-teken.

Het symbool werd in 1958 ontworpen door Gerald Holtom, een Britse designer en kunstenaar. Hij deed dat in opdracht van een campagne voor kernontwapening. Het symbool is gebaseerd op het semafooralfabet dat vroeger als communicatiemiddel in de scheepvaart werd gebruikt.

De twee schuine strepen naar beide zijden vormen de N van *Nuclear* (nucleair) en de verticale streep is de D van *Disarmament* (ontwapening).

Oorlog

Voor primatoloog Carel van Schaik uit de Utrechtse school van Jan van Hooff, waartoe ook Frans de Waal behoorde, is oorlog helemaal niet onvermijdelijk. Eerder dan een aangeboren drang om oorlog te voeren, heeft de mens een aangeboren weerzin om een andere mens te doden. Voor de mens is evolutionair gesproken de vreemde niet automatisch een vijand. Je bent op je hoede, maar vreemden kunnen ook nuttige materialen en kennis leveren én partners.

Voor oorlog moet je meer doen om mensen zo ver te krijgen. Je moet eerst het verdedigingsinstinct activeren - niemand wil graag vechten, maar verdedigen willen we allemaal. Vervolgens moet je de vijand onmenselijken met manipulatie - via een hele lading aan morele rechtvaardigheden. En als een oorlog lang duurt, komt er ook een nieuwe cultuur van heldeneer en krijgersmoraal bij.

Zijn bevindingen worden helder uiteengezet in *Waarom we vrede willen, maar oorlog voeren*. Iets minder toegankelijk, maar minstens even interessant is het boek van een andere primatoloog en neurowetenschapper, Robert Sapolsky, *Behave*, waarin hij een biologische blik op onze neigingen tot zowel oorlog als vrede werpt.

VUB'S RECTORAATSGEBOUW TEMPEL DER WETENSCHAPPEN

ARCHITECT: RENAAT BRAEM

Het rectoraatsgebouw van de Vrije Universiteit Brussel (VUB) is een van de laatste grote bouwprojecten van Belgisch toparchitect Renaat Braem. Hij voltooide het in 1976. Sindsdien is het een opvallende *landmark* in het stadsbeeld van Brussel. Braem slaagde erin om architectuur, kunst en wetenschap op verbluffende wijze te verzoenen.

€29.99

NIEUW BOEK NU VERKRIJGBAAR

Het boek 'Braem - VUB: Tempel der Wetenschappen' brengt de geschiedenis, architectuur en symboliek van dit iconische meesterwerk tot leven. De lezer wordt meegenomen op een reis doorheen de ontstaansgeschiedenis van de VUB, de beproevingen die de architect Renaat Braem moest doorstaan om zijn ontwerpen goedgekeurd te krijgen, de verhalen over de symboliek, de kwetsbaarheid van de modernistische architectuur, de zoektocht naar discrete oplossingen om de oorspronkelijke intenties van Braem 50 jaar later toch te kunnen uitvoeren en de uitdrukkelijke behoefte dit gebouw over te dragen aan de volgende generaties.

SCAN EN BESTEL NU
VUB.BE/BOEK-BRAEM

